

УДК 378-057.875:781.68

Е. В. Куцова

Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка

**ФОРТЕПІАННІ МІНІАТЮРИ ВАЛЕРІЯ ГАВРИЛІНА
В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ:
ПРОБЛЕМИ ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

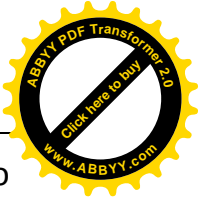
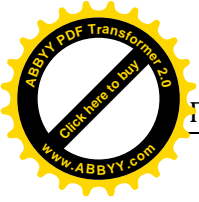
У статті досліджено проблему виконавської інтерпретації сучасної музики на матеріалі фортепіанного циклу Валерія Гаврилiна. Пропонується жанрово-стилістичний аналіз його творчості, розглядаються механізми прочитання творів, спрямовані на вирішення піаністичних завдань. Простежується процес роботи над фортепіанною фактурою та її образністю.

Ключові слова: виконавська інтерпретація, фахова підготовка вчителя музики, фортепіанна мініатюра, сучасна музика.

Постановка проблеми. Сутністю інструментально-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики є художня інтерпретація музичних творів, що ставить перед ними об'єктивні художні завдання – розкриття, тлумачення та передачі неповторних художніх образів. Глибока і змістовна інтерпретація навіть невеликої п'єси передбачає довготривалу підготовку, дійсно дослідницьку роботу. Складність вирішення цієї проблеми стає вагомою і відповідальною, особливо тоді, коли мова йде про музику композиторів ХХ століття, що й зумовлює актуальність нашої статті.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми виконавської інтерпретації нині перебувають в епіцентрі наукових пошуків. Значний теоретичний потенціал в галузі музично-виконавської підготовки фахівців мають дослідження в психології – Л. Бочкарьова, Л. Виготського, П. Гальперіна, Є. Назайкінського, Б. Теплова, дидактики вищої та середньої школи – О. Абдулліної, А. Алексюка, С. Архангельського, музикознавстві – Б. Асаф'єва, В. Бобровського, В. Медушевського, Є. Назайкінського, А. Сохора, теорії музичного виконавства – Л. Баренбойма, Й. Гофмана, В. Казанцевої, Г. Когана, К. Мартінсена, Я. Мільштейна, Г. Нейгауза, Г. Ципіна, А. Щапова, Б. Яворського та інших. Осмисленню питань виконавської інтерпретації, її структури, специфіки прояву в музиці присвячено праці О. Алексєєва, Є. Гуренка, Н. Корихалової, А. Корто, Ю. Кочнева, В. Крицького, В. Москаленка. Між тим дидактичний потенціал сучасної музики, а саме фортепіанного доробку видатного російського композитора Валерія Гаврилiна та особливості його інтерпретації в умовах підготовки майбутніх вчителів музики до професійної діяльності висвітлені ще недостатньо, що викликає цілу низку питань і спонукає на самостійне дослідження.

Мета статті – розкрити особливості виконавської інтерпретації фортепіанного циклу Валерія Гаврилiна «У концерті».

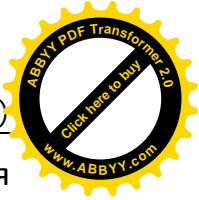
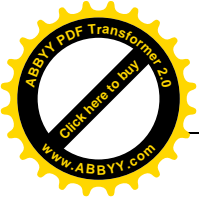

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою сучасного педагогічного репертуару є фортепіанна музика талановитого російського композитора Валерія Гавриліна (1939–1999 рр.). Неповторність його творчості зумовлена оригінальним складом мислення композитора, самобутністю його світовідчуття, своєрідністю творчих завдань. Він є представником так званої «нової фольклорної хвилі» або «нової простоти», що виникла на початку 60-х рр. Поряд з молодими ленінградськими музикантами С. Слонімським, Б. Тищенком, Г. Беловим В. Гаврилін у пошуках нової музичної мови звертається до російського фольклору, народно-пісенних джерел. В його доробку вокально-симфонічні твори, опери, чотири балети численні вокальні та хорові цикли, музика до драматичних спектаклів та кінофільмів. Упродовж усього творчого шляху В. Гаврилін писав фортепіанні п'єси, як для двох, так і для чотирьох рук. Яскраві, своєрідні, характеристичні, вони не тільки багато в чому збагатили педагогічний репертуар, а й посіли гідне місце на концертній естраді.

Однак поряд з цим творчість В. Гавриліна – така, здавалося б, ясна і емоційно насичена – дуже складна для виконання, а інколи і суперечлива в образно-змістовному і стильовому відношенні. Відомий вислів талановитого російського диригента В. Федосєєва: «Музику Гавриліна грати дуже важко, тому що вона проста, а цю простоту в наші дні втілювати нелегко, адже ми її багато в чому загубили» [8, 73]. Композитор дуже недовірко ставився до інтерпретаторів своєї музики. Він вважав, що вона «...насправді залежить від дотику, – чуйного чи ні – виконавця. Від його смаку, інтуїції, уміння передавати живий плін музичної думки» [3, 118].

Прихильність до танцювальності, яскравої театральності мислення композитора знайшла своє втілення у фортепіанному циклі «У концерті», який складається з різних за жанром і змістом мініатюр. Усього у збірці їх дев'ять: «На відкриття завіси», «Полонез», «Танець хлопчиків», «Вистава», «Спомин про вальс», «Адажио» (з балету «Анюта»), «Анюта-вальс» (з балету «Анюта»), «Батюшковський вальс», «Остаточний танець».

Уже назва циклу окреслює його програму, яка багато в чому обумовлена структурною і жанрово-видовою універсальністю концерту як явища культури. Строкатість і різноманітність, які пагубні для театральної вистави, для концерту – бажана «родзинка» [4, 8]. Мозаїка жанрів концертного мистецтва практично безмежна. Виступи музикантів, читців, циркачів або танцюристів різного творчого профілю зовсім не вичерпують його програм. Специфіка формиконцерту, як відомо, «номерна» і внаслідок цього різноракурсна. І в цьому він схожий на галерею, в якій, переходячи від картини до картини, глядач має змогу не лише побачити різні зразки образотворчого мистецтва, але і пережити зміну настроїв і сюжетів у кожному творі. Саме ця можливість об'єднання семантично далеких одна від одної фортепіанних мініатюр у єдиний цикл і захопила композитора.

«У концерті» на різних площинах виявляється персоніфікація тематичних характеристик-«масок» адже кожна п'єса – маленька сценка зі своїм настроєм, колоритом та атмосферою. Цикл повний несподіваних і красивих композиторських знахідок, вражає лаконічність, глибина музичних характеристик. Наявність авторських заголовків («На відкриття завіси», «Танець хлопчиків», «Вистава», «Адажіо», «Батюшковський вальс») допомагає вирішити цілу низку виконавчих проблем. Підказані Гавриліним у назві образні асоціації, які можуть бути розширені і доповнені навіть цілим сюжетом, вигаданим педагогом, відіграють велику роль у розвитку музичного уявлення, творчої фантазії і художньої інтуїції студента.

Важливим фактором, що сприяє найбільш досконалому прочитанню п'єс циклу є програмність, яка реалізується у типах тематизму, в методах його розвитку, в будові форми, в драматургії, вона несе чіткий відбиток картинності, сюжетності, сценічного розвороту музичних подій.

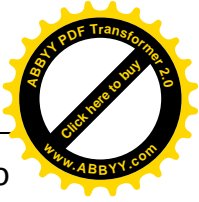
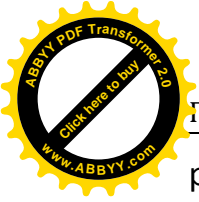
П'єси циклу не створюють сюжетної послідовності, але пов'язані загальною ідейно-сисловою концепцією концерту як явища культури. Усі мініатюри побудовані за законами драми. У них живуть, спілкуються між собою персонажі, чиї долі й переживання стають сюжетом кожного твору.

Музичний простір циклу репрезентують такі образні сфери: піднесено-урочисті («На відкриття завіси» і «Полонез»); грайливо-гумористичні, фольклорно-жанрові замальовки («Танець хлопчиків» і «Вистава»).

Окрему групу в циклі складають п'ять мініатюр, що пов'язані з театральною дією. «Батюшковський вальс» був створений композитором для сцени балу в спектаклі «Мій геній» за п'єсою В. Арініна. Вистава була присвячена земляку Валерія Гавриліна, талановитому російському поету, вчителю Олександра Пушкіна – Костянтину Батюшкову. Вистава відбулася на сцені Вологодського драмтеатру у 1982 році й мала шалений успіх, а вальс разом з романсом «Мій геній» увійшли до музичної класики [1, 104].

Музика таких мініатюр як «Спомин про вальс», «Анюта-вальс», «Адажіо» і «Остаточний танець» стала матеріалом для відомого фільму-балету «Анюта», поставленого ленінградським режисером О. Белінським за мотивами повісті А. Чехова «Анна на шії». Телебалет Анюта з блискучими К. Максимовою та В. Васильєвим мав триумфальний успіх, завоював міжнародні призи, його купили 114 телекомпаній світу. У 1986 році балет Анюта був поставлений в Італії, в неаполітанському театрі Сан-Карло, а потім у Москві, у Великому театрі [2, 148].

Розглянемо одну з найбільш яскравих п'єс циклу – «Адажіо». При інтерпретації цієї мініатюри важливим є створення певної образно-емоційної схеми, що допомагає цілісності твору, стрункості виконавської концепції. Назва п'єси сприяє більш глибокому проникненню в її художній світ,

розкриттю характеру музики та художнього задуму, немов зашифрованого композитором у нотних знаках.

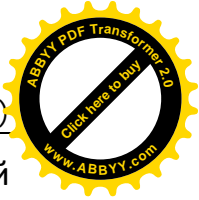
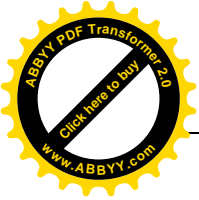
«Адажіо» є безперечним лірико-драматичним центром. У п'єсі В. Гаврилін втілює натхненний дует закоханих. Пригадаємо, що в класичному балеті адажіо-дует – це свого роду поема, в якій автор передає думки і почуття героїв, їх душевне життя і характери. Написаний у дусі романсу або піднесеного ноктюрна він немов освітлений внутрішньою красою і чистотою.

За структурними ознаками «Адажіо» – розгорнута тричастинна композиція. В Гавриліні вдало знайдені співвідношення реєстрів, розміщення голосів, які немов вступають у проникливий діалог. Масштабні пропорції частин такі: експозиція – 16 т., середина – 34 т., реприза – 19 т.

Початок «Адажіо» забарвлений у тони світлої любовної лірики. Ласкава, пластична мелодія прикрашена форшлагами, барвистими, але благородно-спокійними стрибкамита мірно пульсуючим аккомпанементом. Арпеджовані та гамоподібні зльоти теми символізують окриленість мрії. Музика середньої частини насичена драматизмом, в ній проникливий діалог набуває експресивного характеру. На розгорнутій кульмінації жорстко звучать скандовані акорди. Гімн любові обертається сплеском відчаю. У гармонічному плані середина яскраво нестійка і проходить через ряд досить віддалених від до-дієз мінору (яка є основною в п'єсі) тональностей – ля-бемоль мажор, сіль-мажор, ре-мінор ля-мінор. В репризі стверджується тема експозиції і головна тональність мініатюри, завдяки чому створюється дзеркально-симетрична рівновага музичної форми.

Виконання «Адажіо» вимагає від студента володіння фортепіанним туше, співучої легатної гри, вміння мислити довгими тематичними побудовами. Не останню роль у створенні образу відіграє і педалізація: в цій п'єсі можна використовувати і запізнюючу, і зв'язуючу, і пряму, і напівпедаль в залежності від характеру тієї чи іншої інтонації в правій руці.

Аналіз нотного тексту фортепіанних мініатюр В. Гавриліна дозволяє констатувати особливості музичної мови композитора. Багатьом п'єсам притаманний яскравий національний колорит, який виявляється у перемінній метроритміці, елементах фактури, тембральному забарвленні, ладогармонічній сфері, але без використання цитат. Це органічно поєднується із сучасною манерою викладення, характерною для композиторської творчості ХХ століття. Фольклорна спрямованість мініатюр спирається на синтез традицій, що йдуть від Г. Свиридова: ритмічну варіативність та імпровізаційність у політональних та поліладових зіставленнях. Основу музики становить наспівний тип мелодики вокального походження, яку В. Гаврилін впроваджує в інструментальний контекст, досягаючи значної образної новини та оригінальності.

П'єси «Спомин про вальс», «Адажіо», «Анюта-вальс», «Батюшковський вальс» позбавлені фольклорно-етнічного забарвлення, у стилістиці вдало застосовані побутові мелодії, риси пісенно-естрадної мови, популярні танцювальні ритми, які утворюють сплав певних інтонаційних структур попередніх епох на рівні сучасного музичного мислення. Різноманітність музичних образів, втілених у доступній формі поєднується у п'єсах з ясним педагогічним спрямуванням. В мініатюрах Гаврилін використовує майже увесь спектр виражальних засобів, що викликає певні виконавські труднощі, пов'язані з вирішенням художніх та технічних завдань. Це вимагає додаткової цілеспрямованої роботи. Віртуозні розгорнуті п'єси можуть бути використані не тільки у навчальному процесі, а й у концертній програмі.

Процес формування виконавської інтерпретації фортепіанних мініатюр В. Гавриліна вимагає актуалізації таких складових втілення композиторського задуму:

- детального аналізу нотного тексту, всіх його особливостей;
- високого рівня технічної підготовки;
- звукової різноманітності;
- творчої фантазії;
- розкриття змісту твору, закладеного в композиторському задумі;
- яскравих акторських та режисерських якостей.

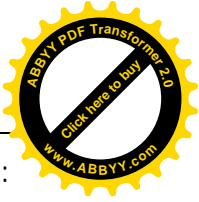
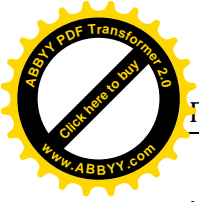
Вивчення фактури дозволить провести темброві аналогії з тим чи іншим інструментальним складом, що відкриває шляхи для пошуків звукової багатобарвності. Саме таким чином спрямована діяльність робить індивідуальну інтерпретацію фортепіанних мініатюр В.Гавриліна унікальною та неповторною.

Висновки. Для здійснення якісної фахової підготовки майбутнього вчителя музики необхідно вводити до його репертуару твори сучасних композиторів. Ефективним зняряддям на цьому шляху може стати інтерпретація фортепіанних мініатюр з циклу Валерія Гавриліна «У концерті». Специфіка метроритмічної і гармонічної структури, мелодичної будови цих п'єс ставлять особливі вимоги до їх виконання. Опанування незвичних елементів сучасної композиторської техніки на доступному матеріалі мініатюр В. Гавриліна роблять ці твори незамінними в процесі фахової підготовки майбутнього музиканта-педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аринин В. Батюшковский подарок / В. Аринин // Этот удивительный Гаврилин/Сост. Н. Е. Гаврилиной. – СПб. : Издательство «Журнал "Нева"», 2002. – 304 с.
2. Белинский А. Старое танго: заметки телевизионного практика / А. Белинский. – М. : Искусство, 1988. – 175 с., ил.
3. Гаврилин В. Слушая сердцем... Статьи. Выступления. Интервью / В. Гаврилин – СПб. : Композитор – Санкт-Петербург, 2005. – 456 с, ил.

4. Дуков Е. Концерт в истории западноевропейской культуры / Е. Дуков – М. : Классика-XXI, 2003. – 256 с.
5. Казанцева Л. Понятие исполнительской интерпретации / Л. Казанцева // Музыкальное содержание: наука и педагогика. – Уфа : РИЦ УГАИ, 2004. – С. 149–156.
6. Мильштейн Я. Вопросы теории и истории исполнительства / Я. Мильштейн – М. : Советский композитор, 1983. – 262 с.
7. Сохор А. О современности в музыке наших дней / А. Сохор // Музыка и современность : сб. статей. // Сост. Т. А. Лебедева. – Вып. 1. – М. : Музгиз, 1962. – С 3–56.
8. Федосеев В. Он пел песню нашей земли / В. Федосеев // Этот удивительный Гаврилин / Сост. Н. Гаврилиной, – СПб.: Издательство «Журнал "Нева"», 2002. – 304 с., ил.

РЕЗЮМЕ

Э.В. Кущёва. Фортепианные миниатюры Валерия Гаврилина в подготовке будущего учителя музыки: проблемы исполнительской интерпретации.

В статье рассмотрена проблема исполнительской интерпретации современной музыки на материале фортепианного цикла Валерия Гаврилина. Предлагается жанрово-стилистический анализ его творчества, анализируются механизмы прочтения произведений, направленные на решение пианистических задач. Прослеживается процесс работы над фортепианной фактурой и ее образностью.

Ключевые слова: исполнительская интерпретация, профессиональная подготовка учителя музыки, фортепианная миниатюра, современная музыка.

SUMMARY

E. Kuscheva. Piano miniatures of Valery Gavrillin are in preparation of future music teacher: problems of performance interpretation.

The article is devoted the problem of performance interpretation of modern music on material of piano cycle of Valery Gavrillin. It is offered genre-stylistic analysis of his creation, the mechanismus of reading of works are examined, directed on the decision of pianistichnik tasks. The process of prosecution is traced of piano invoice and its vividness.

Keywords: performance interpretation, professional preparation of music teacher, piano miniature, modern music.

УДК 788.6(477)

М.М. Тиновський

Дрогобицький державний педагогічний
університет ім. І. Франка

КЛАРНЕТ В УКРАЇНСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРНІЙ ТРАДИЦІЇ ТА ЇЇ ПРОЕКЦІЯ НА ІНШІ ФОРМИ ЙОГО СУЧАСНОГО ПОБУТУВАННЯ

У статті розглянуто особливості фонічних ознак кларнету у фольклорній практиці, народних різновидів ансамблів за його участі, соціальних функцій кларнетової музики та їх проектування на самодіяльну, естрадну та академічну традицію. Осмислено участь колективів з кларнетом у складі в інструментальному виконавстві української музичної культури у сферах автентичної (української, молдавської, єврейської, циганської та інших етнічних культур), естрадної джазової, академічної музики та їх синтетичних формах. Проаналізовано інспірацію зразків академічної музики фольклорними формами кларнетового виконавства.

Ключові слова: народне інструментальне виконавство, ансамблі фольклорного, естрадного, самодіяльного, академічного спрямувань, інспірація композиторської творчості.